

MUSEITIDNINGEN

Medlemsblad för Råå Museiförening

I detta nummer:

- * Flykten över Öresund 1943
- * I tyskt fångläger
- * Lilly Andersson minns
- * Sista intervjun med Curt Persson

Hans-Ingvar Green tar emot utmärkelsen "Till Oscar och Gisela Trapps minne" av kulturnämndens ordförande Kristian Andersson. Foto Sven Wittgren.

Ordförande har ordet

Del av utställningen "Flykten över Sundet" som var en välbesökt del av museet under 2016. Foto Sven Wittgren.

Sedan den första april i år har jag varit ordförande i Råå museiförening. Det var med stor tvekan jag tackade ja till detta förtroende, men min intention är att förvalta detta uppdrag så bra som möjligt. Jag har god kunskap om museet, då jag sedan 2002 har suttit i föreningens styrelse.

En kort presentation av mig. Jag är född på Råå, och på morfars och mormors sida kan man följa generationerna tillbaka till Kruse-, Göransson- och Ingelssonsläkternas inflyttning till Råå. Under min uppväxt vistades jag mycket hos morfar och mormor, Ivan och Walborg Jonasson, an-

tingen hemma hos dem på Kattegattsgatan eller med morfar och hans bröder ut på havet för att fiska.

Efter att ha bott i Ödåkra med min familj i många år flyttade jag och min fru Mona tillbaka till Råå för 16 år sedan, och det dröjde inte länge förrän vi båda började engagera oss i olika aktiviteter på Råå museum.

Tack, Marianne!

Ett stort tack för det gedigna och utvecklande arbete Du under Dina 12 år som ordförande lade ner i Råå museiförening.

Årets utställningar

Årets utställning på "Lofet" hade temat "Flykt". Den visade dels "Flykten över Sundet" som handlade om judarnas flykt från Danmark till Sverige i oktober 1943, dels "Flykten över Medelhavet" som visade Sjöräddningens och Kustbevakningens aktuella insatser för att rädda emigranter som valt att fly till Europa via Medelhavet. Dessa känslosamma utställningar har uppskattats av många besökare. Båda har belysts genom två mycket intressanta och välbesökta föredrag av dels Mattias Wengelin från Sjöräddningssällskapet, dels Carl-Johan Jargenius om flykten 1943. Det var Carl-Johan Jargenius som uppe på "Lofet" byggde upp utställningsmodellen om händelserna på Öresund hösten 1943.

I år blev det äntligen dags att reparera den för all råå-bor så viktiga fyren – viktig på så sätt att den är en symbol för Råå. För att de yngre på Råå också skulle vara delaktiga, så gjorde eleverna i några klasser på Råå Södra Skola modeller och teckningar över fyren. Detta blev en trevlig liten utställning i montern på Bryggan.

Undervattensvärlden

Under båtarna "Jäntan" och "Golden Lady" har det arrangerats en mycket intressant och uppskattad "undervattensvärld". Den åskådliggör – kanske fram för allt för barn – hur det kan se ut nere på havsbotten med skeppsvrak, flaskpost m.m. En förut utnyttjad del av museet har nu kommit till användning på ett mycket lyckat sätt. I anslutning till denna nya "värld" visas på en TV-skärm hur det ser ut på Öresunds boten vid Knähaken – mycket informativt.

Sommaraktiviteter

Under sommarsäsongen har det varit flera andra trevliga och publikdragande arrangemang. För fjärde gången kom Mal-

mö Modellbåtklubb upp till Råå. Det är många medlemmar som kommer med sina fantastiska modellbåtar, och de uppskattar möjligheten att kunna visa upp båtarna och köra med dem i Råå-ån. Vi på museet önskar att detta skall bli en årlig tradition.

Kulturutmärkelse

Det var med otrolig stolthet vi mottog beskedet från Helsingborgs Kulturnämnd att Råå Museiförening hade tilldelats utmärkelsen "Till Oscar och Gisela Trapps minne" för 2016. Utmärkelsen går till en person eller organisation som gjort enastående insatser inom Helsingborgs stad. I motiveringen betonades bl.a. museiföreningens verksamhet som speglar Råås fiske- och sjöfartshistoria, utställningar, arrangemang och skolgruppens arbete för lärare och elever. Detta tar vi i styrelsen som ett mycket gott bevis på att allt det arbetet som många ideella krafter lägger ner är uppskattat. Det är också positivt att museet blir uppmärksammat bland de styrande i Helsingborg och i media – det behövs.

I utmärkelsen ingick också ett penningbelopp på 10 000 kr.

Tack!

Vi är många – både Rååbor och många andra – som är stolta över Råå museum för fiske och sjöfart, men detta museum fungerar inte utan alla frivilliga krafter som lägger ner ett stort arbete för att vi ska kunna driva, förvalta och utveckla museet. Ett stort och varmt tack till alla – ingen nämnd och ingen glömd – som hjälper till. Utan dessa insatser skulle Råå museum inte fungera.

Råå i september 2016

Hans-Ingvar Green

Ordförande

De danska judarnas flykt över Öresund oktober 1943

I oktober 1943 flydde nästan alla danska judar till Sverige. Hur var det möjligt? I alla andra av Tyskland ockuperade länder drabbades den judiska befolkningen hårt. I de flesta av dessa länder dödades hundratusentals judar, i Sovjetunionen och Polen miljoner.

Den danska fiskebåten "Henny" var en av de många båtar som förde över de danska judarna till Sverige. Foto Nationalmuseets Samlinger, Danmark.

I Danmark rådde aldrig riktigt krigstillstånd, som i t ex Norge. Den danska regeringen meddelade samma morgon som tyskarna intog landet att allt motstånd skulle upphöra. Ett drygt tiotal danska soldater omkom och ett danskt flygplan sköts ner innan striderna upphörde.

Kvar i Köpenhamn satt den danske kungen och regeringen. I över tre års tid skulle denna ordning bestå. Dansk lag gällde. Danska poliser och danska domstolar stod för rättsväsendet. Den danska regeringen

deklarerade att så länge den styrde landet hade judarna inget att frukta.

Successivt under 1942-1943 uppstod demonstrationer, strejker och sabotage på flera håll i Danmark. Spänningen mellan ockupationsmakten och danskarna ökade. Den 29 augusti 1943 slog tyskarna till. Undantagstillstånd infördes. Kända politiker, journalister och jurister liksom alla militärer internerades.

I det uppkomna läget konstaterade den danska regeringen att det var omöjligt för

den att regera landet. Regeringen lämnade sin avskedsansökan till kungen.

"Judefrågan"

Tyskarna hade nu hela makten i Danmark, inte bara den militära. Regeringen fanns inte längre och därmed inte heller löftet till judarna. För tyskarna fanns nu inget hinder för att lösa "judefrågan".

I Danmark fanns 1943 ca 7000 judar som var danska medborgare. Dessutom fanns ca 1500 judar som tidigare flytt till Danmark från Tyskland eller från av Tyskland ockuperade länder.

Tyskarnas avsikt var att så många som möjligt av dessa 8500 judar skulle fångas in och föras till koncentrationsläger. En razzia planerades av tyska hemliga polisen Gestapo, som hade huvudansvaret för jakten på judarna. Till Danmark anlände 2000 tyska poliser från Hamburg. Till sammans med danska medhjälpare skulle de uppsöka alla danska judar i deras hem.

Var judarna bodde visste redan tyskarna. Vid ett inbrott i den mosaiska församlingens kansli stals i mitten av september en lista med adresserna till alla församlingsmedlemmar. Judarna skulle föras till fartyget Wartheland, som låg i Köpenhamns hamn. I lastrummen fanns plats för 5000 fångar.

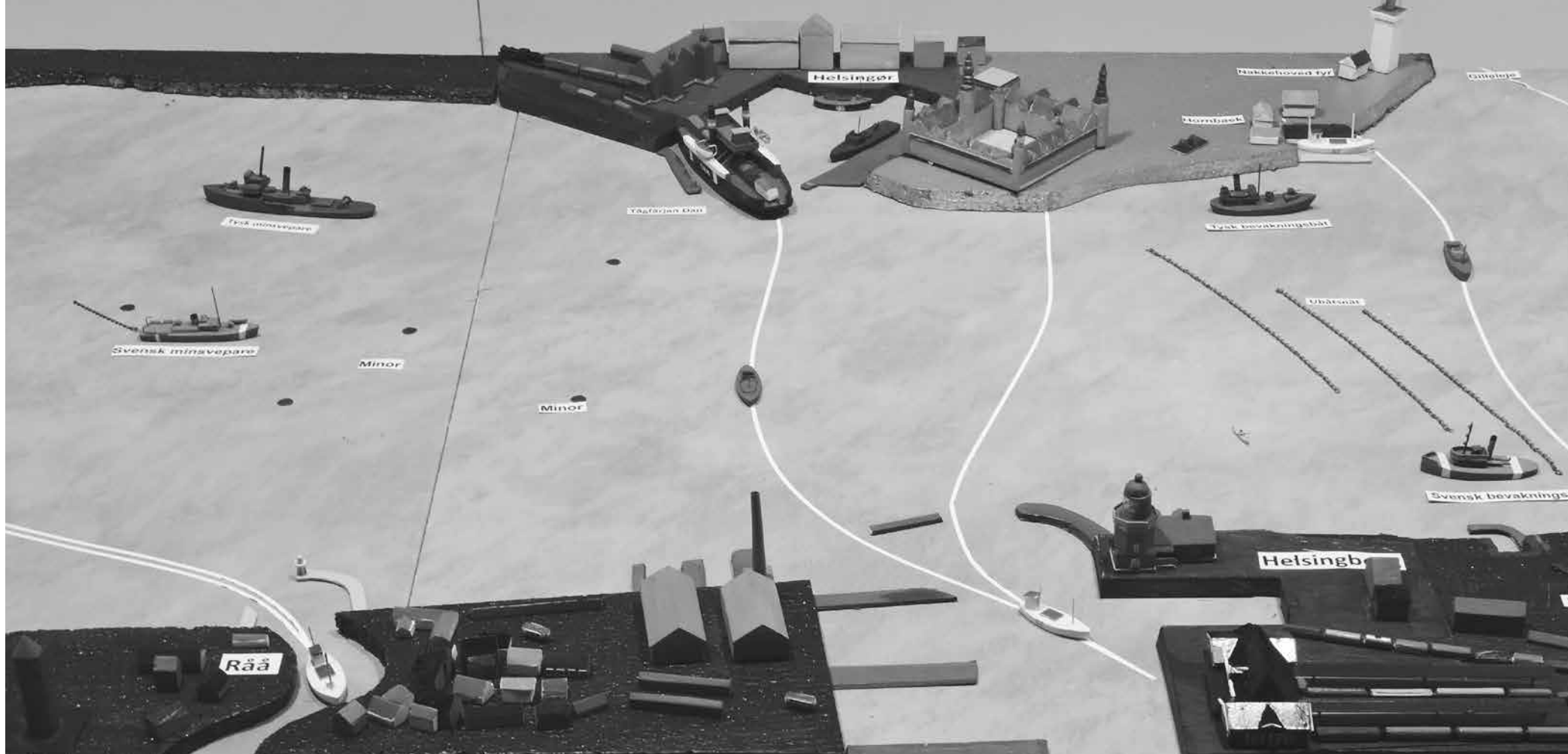
Planen avslöjas

Utvecklingen tog en helt annan vändning än den som den tyska ledningen hade planerat för. Judarna fick kort före den planerade razzian en tydlig förvarning. Sjöfartsrådet G. F. Duckwitz, som ingick i den tyska civila ledningen för Danmark, avslöjade vid samtal med en liten grupp danska politiker, att en razzia skulle genomföras mot alla judars hem natten mellan den 1 och 2 oktober.

Varningen fick omedelbart genomslag. Alla som kunde begav sig till danska icke judiska vänner, till sommarstugor, hotell

Danska judar väntar på transport till Sverige i ett magasin i Köpenhamn. Foto Nationalmuseets Samlinger, Danmark.

Några av flyktvägarna som användes. Från utställningen på Råå Museum, utförd av författaren.

Foto Sven Wittgren.

och pensionat. Åtskilliga skrevs in på sjukhus och bäddades ner i väntan på möjligheten att fly vidare.

Därigenom lyckades det tyskarna att vid razzian bara få tag i 202 judar i Köpenhamnsområdet. De fördes tillsammans med 150 tidigare tillfångatagna kommunister till det väntade fartyget, som avgick mot Swinemünde på morgonen den 2 oktober. På andra platser i Danmark fick tyskarna samtidigt tag i ytterligare 82 judar, som sändes med tåg till Tyskland.

Flykten

Tusentals judar gömde sig dagarna efter den 1 oktober i och runt Köpenhamn där huvuddelen av judarna bodde. Det gällde att komma över till Sverige så fort som möjligt. Med järnvägsfärjorna kunde de inte åka. Färjorna var hårt bevakade. Alla privata båtar var förbjudna. Återstod fiskarnas båtar och lastfartyg.

En desperat jakt på fiskare och fiskebåtar uppstod. Många fiskare var tveksamma och rädda för att hjälpa flyktingar. Andra ställde upp mot betalning. Risker var ju

inte obetydlig. Misslyckades det kunde båten beslagas och livet riskeras.

De första dagarna i oktober var läget förvirrat. Några flyktingar lyckades snabbt ta sig över till Sverige tack vare kontakter och kontanter. Efter några dagar grep grupper av frivilliga danskar in, som såg desperationen hos de flyende. Flykten organiserades. Gömställen, kontakt med fiskarna och betalning ordnades. Danska poliser höll vakt och varnade om Gestapo närmade sig.

På så sätt hjälptes över 7000 judar de för-

sta veckorna i oktober 1943 till Sverige. Men det gick inte lika bra på alla håll. Den nitiske Gestapo-chefen Hans Juhl i Helsingör genomförde på eget initiativ efter den stora razzian 1-2 oktober flera razzior mot den lilla fiskehamnen Gilleleje längst upp på Själlands nordkust, dit många flyktingar sökt sig. På kyrkans loft i Gilleleje tog Gestapo 80 judar tillfånga. Ytterligare några greps på andra ställen i Gilleleje och fördes i godstågsvagnar till Tyskland.

Gestapo och deras danska medhjälpare fick sammanlagt under oktober 1943 tag

på 481 judar. Nära 8000 judar befann sig mot slutet av månaden i säkerhet i Sverige.

Sveriges hållning

Att Sverige stod utanför kriget var en förutsättning för flykten. Svenska regeringen hade fått förvarning om vad som var på gång och kunde redan den 2 oktober via TT och radion meddela att alla danska judar var välkomna till Sverige. Den tidigare negativa inställningen till all invandring var som bortblåst. Svensk polis, tull och militär kunde nu helhjärtat medverka i flykten. Svenska Flottan fick i uppgift att skydda flyktingbåtarna.

Över Sundet!

De danska fiskarna hittade i Sundet även när det var mörkt. Fiskarna i Snekkersten och Humlebæk styrde mot Helsingborg eller Råå. Svensk militär bevakade under kriget dygnet runt alla hamnar på den svenska sidan av Öresund. Därför blev flyktingarna snabbt upptäckta så att de fick hjälp och kunde föras i land så att de

danska fiskarna kunde återvända med sina båtar.

Fiskarna från Råå kunde tack vare att de fick bränsle från Flottan ge sig ut tillsammans med Flottans fartyg för att söka efter flyktingar. De danska fiskarna var naturligtvis tacksamma om de kunde bli av med sin farliga last redan ute på Sundet. Flyktingarna hämtades vid några tillfällen på danska fyrskeppet Lappegrund utanför Helsingör. Genom hemliga meddelanden kunde personalen på fyrskeppet meddela när det fanns flyktingar att hämta.

Mottagandet

Den enorma anstormningen av flyktingar inom loppet av några få dagar ställde stora krav på mottagandet i Sverige. På ett enda dygn - den 9 oktober 1943 - kom 1400 flyktingar. De flesta kom i skydd av mörkret på natten. Militär, polis, tullare, Röda korset, Lottakåren och tusentals frivilliga ställde upp och tog hand om flyktingarna de första dagarna. Flyktingarna vittnar genomgående om det varma mottagande de fick i Sverige.

Porten till "mönsterlägret" i Theresienstadt. Foto Wikipedia.

De flyktingar som fördes i land i Råå registrerades först av polis och tullmyndigheter. Många fördes sedan till Ramlösa Brunn, där de fick stanna tills man ordnat för deras fortsatta vistelse i Sverige.

De som inte själva hade kontakter och vänner som de kunde bo hos fick flytta till olika pensionat och anläggningar, som iordningsställdes på olika platser längre upp i landet. Man ville undvika att samla för många judiska flyktingar i området närmast Sundet.

Lägret i Theresienstadt

Sammanlagt 481 danska judar fördes till koncentrationslägret Theresienstadt, som ligger strax norr om Prag. Många av dessa var äldre personer, som bodde på ålderdomshemmet invid synagogan på Kristalgade i Köpenhamn. De varken kunde eller orkade fly. Nu fördes de med våld mot en för flera av dem säkert död.

Förhållandena i Theresienstadt var vidriga, även om de skilde sig från de rena utrotningslägren i Polen. Theresienstadt var organiserat som ett ghetto med omfattande självstyre bland fångarna. Men de villkor som gällde för fångarna gav inte mycket svängrum. Det gällde i stort sett vilka som skulle överleva och vilka som skulle sändas vidare. De danska myndigheterna hade efter påtryckningar mot tyska myndigheter uppnått ett löfte om att de danska judarna skulle förbli i Theresienstadt och inte som de flesta som kom till Theresienstadt, föras vidare till utrotningslägren i Polen. Efter en tid fick danska Röda Korset möjlighet att sända matpaket till de tillfångatagna judarna, en åtgärd som räddade många liv. När de "vita bussarna" dök upp utanför lägret våren 1945 levde 429 av de tillfångatagna danska judarna. 51 vuxna och 2 spädbarn hade dött under tiden i Theresienstadt.

Hur gick det sen?

Även för dem som flytt till Sverige var vistelsen ingen lätt tid. Medan vissa lyckades

anpassa sig snabbt genom att de hade släkt och vänner i Sverige eller genom att de kom in i sina egna yrken, fann andra sig aldrig till rätta i Sverige.

De flesta flyktingar, trots att de kunde återvända till sina hem i Danmark sommaren 1945, var inte samma människor som före kriget. Skilsmässor och svåra depressioner var vanliga. Familjer var splittrade. Barn, som hade bott och levt hos fosterfamiljer hade svårt att återförenas med sina biologiska föräldrar, som hade lämnat dem efter sig vid flykten två år tidigare.

Värst var det naturligtvis för de judar som vistats i koncentrationsläger. Fysiska och psykiska följder av det trauma som vistelsen i koncentrationsläger innebar, kunde visa sig långt efter frigivningen, som bland annat framgår av Göran Rosenbergs skildring av sin fars upplevelser och tragiska självmord i boken "Ett kort uppehåll på vägen från Auschwitz" (Albert Bonniers Förlag 2012).

Carl-Johan Jargenius
Vikens Sjöfartsmuseum

Läs vidare: Stina Norlings artiklar om flyktingarna och mottagandet i Råå i *Museitidningen* nr 2 2013 och nr 2 2004 (finns på *Museets hemsida*).

Polischefen Göte Friberg i Helsingborg har beskrivit förhållandena runt Öresund under kriget i boken "Stormcentrum Öresund" (Natur och Kultur 1977).

I Danmark har de danska judarnas flykt skildrats i åtskilliga böcker. De första kom ut kort efter krigsslutet. Även över sjuttio år efter händelserna längs Öresund utspelade sig ges nya böcker ut. Den danska tidningen *Politikens* chefredaktör Bo Lidegaard kom 2013 ut med boken "Landsmän - De danska judarnas flykt i oktober 1943" (översatt till svenska Albert Bonniers Förlag 2013).

Fiskare prejad med last av danska motståndsmän 1944

Hur farligt var det egentligen för de fiskare som fraktade människor över sundet under andra världskriget? En som vet är Gull-Britt Kronkvist, uppvuxen på Planteringsvägen. Hennes far Eve Olsson togs av tyskarna i Öresund 6 februari 1944 och sattes i fångsläget Horseröd 7 km från Helsingör.

Eve Olsson hemma igen efter tiden i lägret. Foto ur HD 20 augusti 1944.

Eve Olsson var reparatör vid telegrafverket och fiskare. Han ägde en liten båt, en snipa, och en större fiskebåt med sump. Båtarna låg i en liten hamn nedanför Nygatan, inom nuvarande Sydhamnens område. Eve Olsson hade också en ”fiskeluda” på stranden. Hans mor och hans bror hade hus i närheten av den lilla hamnen.

Eve Olsson var en stark och modig man och lite av en äventyrare. På något sätt hade han fått kontakt med den danska motståndsrörelsen. Han ska ha forslat judar i sin stora fiskebåt 1943, men också gjort många andra turer som kurir med den lilla båten och hade då med post och pengar, och ibland också motståndsmän.

Dottern Gull-Britt förstod småningom vad som hade hänt 6 februari 1944. Föräldrarna ville helst inte tala om det, men lite efter lite kom historien fram. En medfånge, Kjeld Feilberg, hade gett familjen en ”Beretning om min tillfångetagelse på Öresund D. 6. Februar 1944 som passager i Eve Olsson motorbåt”. Feilberg gav också 1945 ut ett häfte på Vilhelm Priors Forlag: ”Illegale Fotos fra Horseröd og Frøslev”. Han hade smugglat in en kamera i lägret.

Motståndsmän över sundet

Gull-Britt var bara fyra år när hennes far försvann en kväll. Hennes mor och farmor ska ha stått på stranden och sett ljusen när de tyska båtarna prejade honom. Enligt Kjeld Feilberg var de åtta passagerare i båten. Självt hörde han till fjärde regementet som tog färjan över till Sverige den 9 april 1940. Först blev soldaterna internerade, men snart kunde de återvända till Danmark, och Feilberg återgick i tjänst i armén.

När den danska hären och flottan avväpnades 29 augusti 1943 var han tillfälligt ledig och blev därför inte tagen till fånga. Han tog sig till Sverige. Feilberg

och ett par kamrater planerade nu att återvända och gå under jorden i Danmark. Det tog lite tid att ordna med transport. De fick lämna sina papper inklusive pass, ransoneringskort och motbok hos främlingspolisen i Helsingborg och blev inte registrerade som utresta.

Det var på främlingspolisens kontor de hade fått veta att en fiskare med stor erfarenhet av illegala transporter över sundet kunde ge sig av samma kväll.

En bil tog de danska motståndsmännen till stranden och de lastade i sitt bagage i Eve Olssons öppna lilla båt. Det var månsken och sjön var ganska stilla. De behövde inget betala, men en av männen föreslog att de skulle skicka pengar till bensinen när de kommit i säkerhet. Feilberg blev orolig över det starka motorljudet. När de närmade sig internationellt vatten tog Olsson fram en gammal hatt, som han höll framför utblåsningsröret, vilket dämpade ljudet. När de kom mittsunds närmade sig först en skeppsplanterna och sedan en till. Olsson gick tillbaka till svenskt vatten och stängde av motorn. Båten låg och drev tills fartygen hade försvunnit. Sedan förklarade Olsson att de måste spara på bensinen och satte i årorna. När de kom närmare Själlands kust fyllde han på bensin och de gick för motor igen. Männen, som varit ganska oroliga kunde höra visslan från Kystbanen, vilket lugnade dem lite.

När båten var mindre än en kilometer från den mörklagda kusten utbrast Eve Olsson plötsligt, med dämpad stämma: ”Nu är det slut, pojkar!” Skrovet av en stor motortorpedbåt tonade fram ur mörkret, och strax kom en till från sidan. Båda riktade strålkastare mot dem. De hörde en begeistrad stämma: ”Vier, Funf, Sechs, – Sieben – Acht, Neun Stucken!” Vilket väckte jubel på de tyska marinfartygen.

Situationen då strålkastarna avslöjade Eve Olssons båt har förevigats som porslinsmålning av en konstnärlig vän. Tallriken är i Gull-Britts ägo.

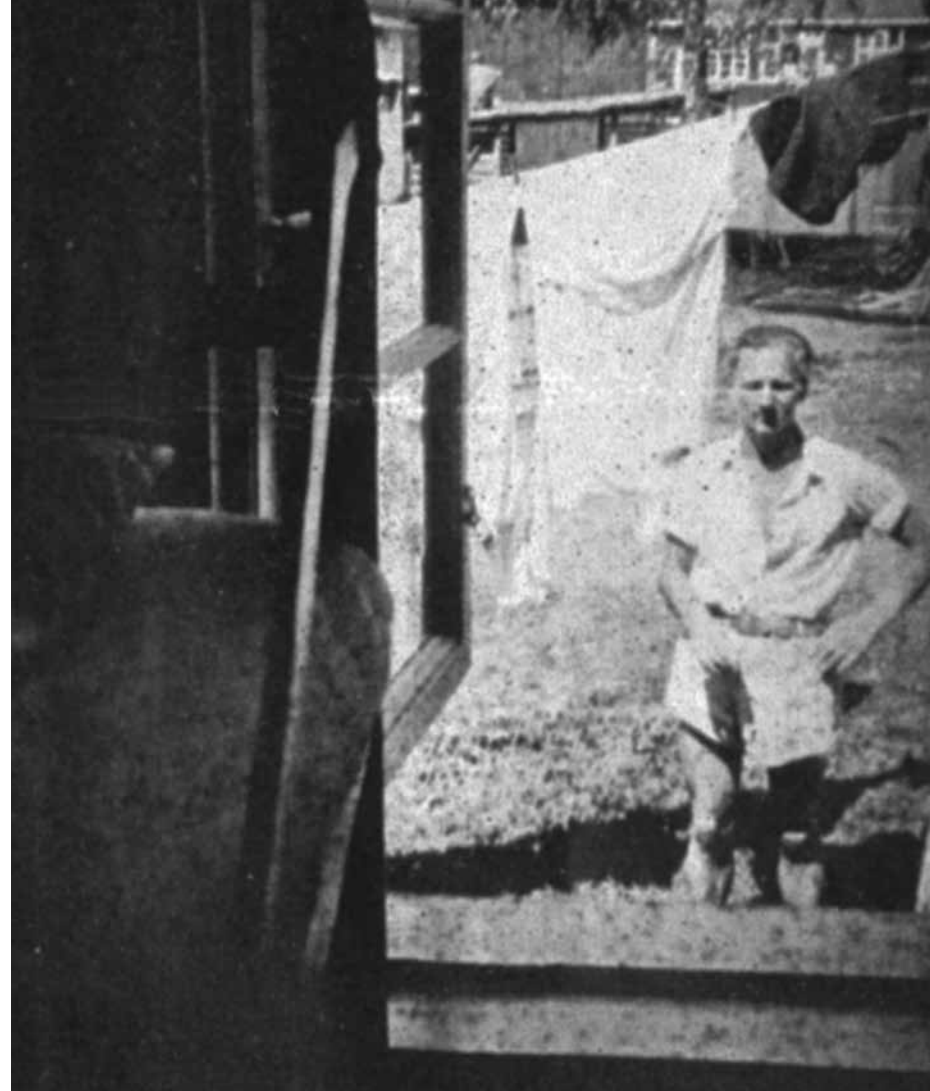
Enligt dottern sa fadern alltid att det var tre båtar, men enligt Feilberg och porslinsmålningen ovan var det alltså två. Gull-Britt har också alltid hört att tyskarna var illegalt inne på svenskt vatten när hennes far togs tillfånga. Det låter annorlunda i Feilbergs redogörelse, och vi vet alltså inte hur det var med den saken. Tyskarna tog i varje fall båten i beslag och Olsson såg den aldrig mer.

Förhör hos Gestapo

Männen forslades till Köpenhamn under bevakning med maskingevär. Innan de tillfälligt skildes åt sa Eve Olsson: "Kom nu ihåg att jag inte har fått pengar för att ta er med. Lova mig det!" Senare förstod Feilberg att det skulle varit grund till spionanklagelse med risk för avrättning om han hade tagit emot pengar. Deras överenskomna historia var att motståndsmännen hade stulit en båt som kapsejsade, och att de blev räddade av fiskaren. Vad tyskarna trodde vet vi inte.

I tysk fångenskap.

Eve Olsson i lägret i Horseröd. Ur häftet "Illegale Fotos fra Horseröd og Frøslev".

Männen fördes från hamnen till Vestre Fængsel, där det väntade upprepade förhör av Gestapo. Hot och tortyr förekom.

Gull-Britt hittade årtal senare av en slump en liten fickalmanacka på vinden till bostaden på Planteringsvägen. Hon minns att fadern skrivit: "Var i förhör idag igen. Dom slog ut två tänder på mig. Sa ingenting. Skit fick dom djävlar." Gull-Britts mor blev arg och skaffade undan almanackan. Det där skulle man inte tala

om. Faktum var i alla fall att Eve Olsson hade blivit av med flera tänder och var 20 kg lättare när han kom hem efter ett halv-års fångenskap.

Tiden i fånglägret

Från Vestre Fængsel kom Eve Olsson och flera av hans passagerare till fånglägret i Horseröd. Lägret hade använts för krigsfångar under första världskriget och kom nu åter i bruk. De bodde där i småstugor.

Man försökte hålla sig undan arbetet i lägret så gott det gick. Ur häftet "Illegale Fotos fra Horserød og Frøslev".

Lägerlivet har beskrivits av Kjeld Feilberg. Väckning kl 06.30 och frukost i kantine. Kl 08.00 började tvångsarbetet. Fångarna var uppdelade i lag. Det fanns smedja, målarverkstad, snickeri och mattfläteri förutom vedhuggarlaget, vägbyggarlaget, trädgårdslaget, och grusgrävarlaget med flera. Klockan 12.00 till 14.00 var det middagsvila och utspisning och sedan arbete igen till klockan 17.00. Efter mörkrets frambrott fick ingen lämna barackerna och klockan 21.00 låstes dörrarna.

Det förekom en hel del kontakter med människor utanför taggtråden och handel med cigaretter och falska nycklar. Särskilt lätt gick det för grusgrävarlaget att få tag i förnödenheter som ägg m.m. och illegal post, eftersom de grävde 3 km utanför lägergränsen.

Det var en sport att försöka hålla sig undan arbete och man försökte hålla humöret uppe. Fångarna ordnade till och med underhållning vid några tillfällen, och de hade en hemlig radio och en kamera.

Eve rymmer

Så småningom ska förhållandena ha förändrats enligt Kjeld Feilberg. Misshagliga fångar riskerade avrättning och att rymma var ytterst farligt. Eve Olsson lyckades ändå rymma i augusti eller september 1944 och tog sig hem. Minnena från fångenskapen var svåra. "Far talade bara om det när han fått en liten whiskey och då grät han", minns Gull-Britt.

Hemkomst till sjuk Gull-Britt

När Eve kom hem måste han först till tandläkaren och få sina sönderslagna tänder omsedda eller utdragna. Sedan måste han ta hand om familjen. Fru Ruth Olsson hade inte haft mycket att leva av sedan maken försvann. Hyran måste betalas, så hon var nöjd när hon fick erbjudande om arbete som köksbiträde på ett hem för förståndshandikappade i Ramlösa.

Farmor och en granne, Tant Grevlund, fick passa Gull-Britt. Flickan blev sjuk och tackar ödet för att far kom hem i tid.

Hon låg hos en annan granne, Tant Annie, i dennas bäddsoffa i stora rummet. Hon var bara ett skelett med skinn på. Fadern fick en chock när han såg den lilla. Han kände igen tillståndet från lägret där det funnits fångar med långt gånget tuberkulos.

Ebbe fick genast ordnat en biltransport till doktor Delin på Råå. Doktorn ska inte ha varit överens med honom, men Eve hotade att inte gå därifrån innan han fick en remiss till dispensären. Efter undersökning med genomlysning sattes diagnosen dubbelsidig lung-TBC – stora fula mörka fläckar.

Gun-Britt kom inte hem igen den dagen, och fick inte träffa sin far mera på ett år. Hon kom till Kungshults sanatorium. På den tiden fick föräldrarna inte besöka sina barn. Dels var man rädd för smittoöverföring och dels tyckte man att barnen blev oroliga av att träffa anhöriga. Det är svårt att förstå idag hur en fyraåring kunde skiljas från sin familj under lång tid. På slutet av vistelsen fick Gull-Britt se sina föräldrar genom en glasruta.

Återanpassningen efter utskrivningen underlättades av att hon fick en splitterny liten röd Kärnancykel. Den stod i hallen när hon kom hem.

"Gederne"

Eve Olssons engagemang i danska motståndsrörelsen fick stora konsekvenser för honom själv och hans familj. Efter befrielserna kom männen som suttit i lägret tillsammans att fortsätta kontakten i många år. Det kom ofta danska "farbröder och tanter" och hälsade på hos familjen Olsson. En del av de forna lägerfångarna verkade ha tagit djupare psykisk skada av sina upplevelser. När Gull-Britt blev förbryllad över en farbrors beteende berättade modern att han hade kastrerats av Gestapo! Gruppen kallade sig Gederne (getterna) efter sin barack som av någon anledning

"Gedernes" symbol användes i brev mellan lägerkamraterna.

kallades Gedestalden. Säkert var hygienen i lägret undermålig och kanske luktade de get?

De reste 1947 tillsammans ut i det krigshärjade Europa och besökte Tyskland, Belgien, Frankrike m.fl. länder. De firade 40-årsjubileum av händelsen 1984 samtidigt som makarna Olsson firade guldbrylllop.

Hur kom det sig att tyskarna tog fiskaren Eve Olsson? Enligt dottern blev han angiven av en dansk som var granne till hennes farmor. Angivarna kallades stickers – de fanns också i lägren. Någon tipsade säkert den tyska krigsmakten om att en svensk motståndsmann gått ut med sin båt med intressant last. Jämfört med fiskarna som hjälpte judar över sundet under en kort tid 1943 bedrev Eve Olssons en betydligt mera omfattande och farlig verksamhet under kriget. Det är lätt att förstå att hans passagerare den där kvällen i februari 1944 uppskattade hans insats och höll kontakten i många år.

Elsa Lena Ryding

Lilly Andersson minns

Vem känner inte Lilly Andersson? Född, uppvuxen och boende på Råå i hela sitt över 90-åriga liv har hon mycket att berätta. Många känner Lilly från hennes yrkesverksamma år i Järnaffären på Rååvägen.

Många har också lärt känna henne inom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen med säte på Missionsgatan. Själv hade jag Lilly med familj som närmaste grannar under många år. Lilly har sett likadan ut alltid, tycker jag, en lång och gråhårig dam med vänligt ansikte. "Minns du inte att jag var rödhårig?" Nej, faktiskt inte. Jag har nog inte lika gott minne som Lilly Andersson.

Lilly med storasyster Elsa utanför grannens hus på Kaptensgatan. Privat foto.

Familjen är viktig för Lilly. Hon börjar intervjun med att berätta om sin fars släkt med anor från 1700-talet på Råå. Farfars farfars far var den bekante Reinhold Jochumsson, som togs till fånga av ryssarna i samband med branden 1788. Farfar fiskaren Janne Fredrik Andersson och farmor Hedvig Jakobsdotter var kusiner. Deras

föräldrar var Anders Persson och Johanna Nilsson respektive Jakob Christiansson och Maria Persdotter, alla födda i Råå eller Raus. De fick sex barn: Jakob, Axel, Olof, Christian, Joel och Lydia. Alla söner blev sjömän, men den ende som var "riktig sjökaptan med examen" var Jakob. Lillys far Joel hade också examen, en an-

dra klass examen som skeppare. Med en sådan examen fick man inte föra skeppen lika långt iväg enligt Lilly.

De sex barnen Andersson födda 1877-89 fick uppleva en hel del tragik. Dödsfall bland unga och medelålders var mycket vanligare än nuförtiden. Jakob gifte sig med Hilda från Malmö. De fick barnen Ruth, Ester och Henry. När ett fjärde barn skulle födas dog Hilda i barnsäng. "Farbror Jakob" var helt enkelt tvungen att gifta om sig för barnens skull. Han var ju på sjön. Ibland dröjde det två år innan han kom hem och hälsade på.

Jacob Andersson träffade Junia Pålsson som var 42 år vid giftermålet. Hon uppfostrade de tre barnen och fick inga egna små.

På samma sätt blev det med Axel vars fru Selma fick cancer och dog ifrån tre barn. Axel var också "tvungen att gifta om sig" och fann Maria från Mörap. Denna blev som en mor för Axels barn.

Christian gifte sig med Nanna Borgman, vars föräldrahem låg ute på Örby Ångar, ensamt nere vid vattnet. Det paret fick inga barn.

Fjärde brodern Olof träffade sin Stina när han gick med trälast till Norrland. Hon var bara 18 år när de två möttes. Stina flyttade hela vägen ner till Skåne för att gifta sig. De fick en son, Sven-Olle. När den lille var tre år dog Olof i tuberkulos. Han ska ha blivit smittad av en tidigare flickvän. Olof dog nästan samtidigt som Jakobs Hilda dog i barnsäng. Lilly tänker på sin farmor och hennes sorg...

Femte brodern Joel hade en tid sällskap med en flicka från Ålabodarna innan han träffade sin blivande fru. Den unga flickan dog också. Lydia kom sist i syskonskaran. Hon var förlovad med en nästkusin, som gick bort på sjön. Lydia gifte sig senare med en skeppare från Brantevik. Han var änkeman och hade två barn som Lydia

fick ta hand om. Man kan konstatera att syskonen Andersson inte höll sig till tesen "våra tjejer ska våra pågar ha" utan liksom ganska många andra fann sina livskamrater utanför det lilla samhället Råå. Och väl var väl det...

Lillys far Joel

Joel Andersson föddes 1886 i sin farfar Anders Perssons hus på Patrullgatan. Huset på Kaptensgatan 8 stod färdigt 1887. Tomten hade styckats av från Kaptensgatan 10. När Lillys farmor släppte lille Joel vid köksingången första gången gick han sina allra första steg.

Bröderna gick till sjöss när de var ungefär 14 år. När Joel var 19 år var han lättmatros ombord på Amanda av Råå. Redare var sjökaptan Paul Ludvig Nilsson. Skeppare ombord var Albert Andersson. Amanda strandade i december 1905 utanför Narva i Finska Viken. Det hade blivit förskjutning i lasten och det gjorde att båten kantrade och gick till botten. Besättningen räddade sig med livbåten som de stundtals rodde och stundtals drog över isen. Väl på land fick de åka med häst och vagn från en gästgivargård till en annan. Till sist kom de över till Sverige och hem. Lillys farmor trodde inte att Joel hade klarat sig, för det fanns inget sätt att meddela.

Efter detta äventyr var Joel först på sin bror Olofs båt Erna. Där var han bästeman, alltså styrman, och Olof skeppare. När Joel själv blev skeppare hade han i många år en tvåmastare som han också döpte till Erna. Så småningom såldes den och då övertog Joel Andersson en båt som hette Nordia men där var han inte delägare. Den bara förde han. Han var på sjön och gick igenom minfältet alla de sex krigsåren från 1939 till 1945. Lilly minns sin oro. Familjen hade en flaggstång ute vid gatan (den blev för övrigt mattestång senare). Det var fullt krig och mörklägg-

ning när Lilly cyklade hem varje dag från Resia i stan. Det första hon tittade efter när hon kom med cykeln runt hörnet till Kaptensgatan var att inte flaggan var på halv stång. ”...*man blev ju alldeles fördärvad invärtes. Vi hade en far som vi älskade högt. Det var ju flera månader mellan var gång vi träffade honom. Mor var ju bra hon också, men hon var ju hemma alltid.*” Joel Andersson gick i land 1946 vid 60 års ålder.

Lilys mor Emmy

Emmy Constansia Johansson var från Helsingborg, men hennes far från Markaryd. Hennes mor hette Mathilda Yström och hon dog tidigt. Lilys mor var då 15 år gammal och äldst av sex syskon. Lilly har ärvt en fin spegel som hennes mormor fick på sin 18-årsdag. När modern gått bort fick Emmy plats hos en fotograf Rube i Höganäs en sommar. Genom honom kom hon som hembiträde till familjen Trapp på andra våningen i Villa Urania, som ligger mitt emot dagens Arena. Hon arbetade där i 15 år.

Det var genom Lilys faster Stina, som föräldrarna träffades. Stina, trolovad med Lilys farbror Olof, arbetade på första våningen hos två syskon som var lärare. Emmy blev hembjuden med Stina till Lilys farmor och farfar på Kaptensgatan 8, och det var så hennes far och mor träffades. De var inte unga när de gifte sig 1921. Emmy var 30 och Joel var 35, ganska mycket på den tiden. Elsa föddes -22, Lilly -25 och Maj-Britt -29. De tre töserna ville sitta i Fars knä alla tre. Han sträckte ut benet så de fick ”ricka på foten”.

Tidiga minnen

Lilys allra första minnen handlar annars om baden. Det var alltid vackert väder på sommaren... Ett tidigt minnesfragment: Lilla Lilly springer ut i gattet mellan nr

8 och 10 och bort mot en stor fin vit syrenbuske som Selma Möller hade i hörnet mot Kaptensgatan. Och sen springer hon ut på trottoaren och ner så långt hon kunde komma så att hon kan se flaggan nere på badhuset. ”*Den flaggan – det var nåt visst...*”

När Lilly blev lite större gick hon ofta och handlade åt grannen tant Selma. Barn fick hjälpa till. Hushållet var arbetskrävande. Modern fick elda själv. De hade en kamin inne i sovrummet, och det gick ett rör in till matrummet, en utläggare. Det fanns också en kamin inne i rummet där Lilly sov med lillasyster Maj-Britt, och en köksspis. Man tvättade i källaren, och fick bära upp och skölja all tvätt på gården vinter och sommar. Det gick inte att tvätta i källaren och hälla vatten på golvet. Så småningom, när Joel Andersson seglade på Tyskland, skaffade han en suganordning som kopplades till ett stort kopparkärl fäst på väggen. Därifrån gick tvättvattnet ut i avloppet. Emmy Andersson drabbades 1932 av svår värk och låg tre månader på Lasarettet. Storasyster Elsa fick bo hos faster Junia och farbror Jakob. Maj-Britt, tre år och Lilly, sju år, fick bo hos moster Anna och morfar. Efter denna sjukdomsperiod fick modern inte lov att tvätta. Man fick anlita en tvätterska. När det var som kallast på vintern fick man skicka till Råadalens tvätt.

Skoltiden

Lilly började småskolan hos Elida Göransson och gick sedan i mellanskolan hos Majken Myrenberg upp till sjätte klass. Sedan gick hon på Raus Högre Folkskola bredvid kyrkogården i två år. Lilly var inget ljushuvud, säger hon, men räkna kunde hon! Det fick hon nytta av under alla åren i Järnaffären; hon räknade fortare än de andra kunde slå på sina räknare. Hon hade aldrig underkänt i någonting.

Lilly, boende hos mormor, hjälper till i hushållet. Privat foto.

Hon var mycket duktig i syslöd, fick lilla a och premium i slöjd. På ”Raus Högre” fick flickorna göra fina handarbeten med stopphålssöm och annat fint.

Lilly i Resia

Efter skolan började Lilly jobba direkt. Grannen Stina Olsson hade en moster

Emma, som var föreståndare i Resia på Kullagatan i Helsingborg. Stina hade själv stått i Resia innan hon gifte sig, och förmedlade kontakten. Lilly jobbade ett och ett halvt år på Kullagatan. Hon kunde ta spårvagnen, men cyklade för det mesta, vinter och sommar. Sedan flyttade hon ut till affären vid Gustav Adolfs Torg, och

*Resia var en trevlig "diversehandel" där Lilly arbetade i många år.
Foto museets arkiv.*

var där i sju och ett halvt år innan hon fick plats i Resia på Rååvägen. Resia hade 146 affärer i hela Sverige. Bara i Helsingborg fanns det fem stycken, Råå, Pålsjögatan, Kullagatan, och två på Södergatan. De hade egen tillverkning av tvål och tvålflingor och dylikt i Landskrona. Stille-Werner köpte firman senare. Resia var en trevlig arbetsplats och man tog väl hand om sina anställda. Lilly minns särskilt en gång var de var bjudna till Landskrona i tre dagar. Hon bodde med arbetskamraterna på Hotell Öresund. En kväll for de över till Dyrehavsbacken, en annan kväll åt de på Strandpaviljongen i Landskrona.

Tiden i Järnaffären

Lilly var trogen Resia till det lades ner, även om hon redan tidigare blivit erbjuden arbete hos Kurt Åkerman i Järnaffären. Kurt Åkerman och Lilly hade gått på Raus Högre samtidigt, Lilly i tvåan när Kurt

gick i ettan. Kurt väntade med att anställa någon tills Lilly var redo att börja. Man jobbade från klockan nio på morgonen till klockan sex på kvällen, och man var inte hemma förrän halv sju eller kvart i sju. Lördagar var arbetstiden till klockan fem från början, sen blev det fyra, sedan det tre och till slut stängde affären klockan ett. Mitt på dagen var det middagsstängt mellan halv ett och halv två. Lilly var i Järnaffären i 23 år som heltidsanställd. Mellan 65 och 70 års ålder ryckte hon in till semester, jul och påsk. Vi minns alla Lilly Andersson, vänlig och effektiv, ofta längst inne i affären vid husgeråden. "Den långa som kan hitta allting" kallade en nyinflyttad Råå-bo henne.

Kusin Henry

Ett trevligt minne från hemmet handlar om kusinen Henry, Jakob Anderssons son, som blev sjökapten. Henry förde stora

I Råå Järn och Maskinaffär var Lilly en stor tillgång med sin kunskap om alla de tusentals prylar som fanns. Foto museets arkiv.

Amerikabåtar: Stockholm, Gripsholm och Kungsholm och bosatte sig i Göteborg. Han var gift med Maj Dunge och de hade inga barn. Alltid när han och Maj kom hem till Råå så skulle de hälsa på i det gamla hemmet på Kaptensgatan 8, där Henrys farfar hade bott. Henry var också glad för sin farbror Joel. "Det var alltid nåt visst med min far. Han kunde så bra med ungdomarna och han bröt arm med dom... Far han var så pigg och trevlig. Och så var det en julafton – jag jobbade ju alltid för jag var ju på Järnaffären, jag jobbade ju om det var midsommar eller jul eller... Och så kommer då Henry och Maj, och Henry han var alltid så tjugigt klädd. Då var han klädd i en engelsk grå sån där

fin ylletyg-överrock med sån där sammetskrage. Och klackhatt i grått! Och spatserkäpp. Så kommer han och så ligger Mor och vilar. Elsa och Maj-Britt var hemma och Maj-Britts familj. Och så purrar de på Mor och så säger de: - Mor, titta! Kan Mor se vem som är här? - Det är ju Joel, sa hon. Förstår du Henry var så kolossalt lik Far och Far hade alltid klackhatt när han... -Det är ju Joel, sa hon, men han hade ju varit död i något år då..."

Lilly Andersson minns...

Lilly bodde kvar i föräldrahemmet tills föräldrarna gått bort och det såldes till systersonen 1976. "Moster" kom att betyda mycket för Elsas barn Ingvar och Ann-

Kristin, och för alla deras barn så småningom. Efter en skilsmässa bodde Elsa och barnen i huset på Kaptensgatan 8. Efter hand hade ju huset fått elvärme, elektrisk spis och tvättmaskin i källaren. Familjen hade det inte alltför gott ställt, men Joel Andersson tjänade mer pengar under krigsåren, så kallad krigsrisk. Lilly minns när systern Maj-Britt läste i Landskrona till lågstadielärare. Hon fick låna pengar av Far, men det var inte så många tusen som behövde lånas. Resan gick på 90 öre till Landskrona och Maj-Britt hade ett litet anteckningsblock där hon förde kassabok. Leverpastej 25 öre... När familjen skulle installera inne-WC, var modern först inte nöjd, för hon fick ta bort den enda stora garderob de hade och få plats med kläderna i farstun åt gatan. Fadern var nöjd med att slippa gå ut och Emmy Andersson vande sig förstås.

Andra världskriget varade under så gott som hela Lillys tonår. Hon minns spårlysen över himlen om kvällarna och mörkläggningen. Rullgardinerna fick inte ens ha en glipa. System Elsa var ofta tillsammans med Alice Thore från Libaugatan. Någon gång fick Lilly följa med de tre år äldre flickorna när de var ute och roade sig. De fick gå dit de skulle i mörker. Sista krigsåret var Lilly och hennes bästa vän Ruth Davidsson (syster till författaren Jan Davidsson) 18 år gamla och umgicks lite med de unga soldaterna som tjänstgjorde i närheten. Det ledde till äktenskap mellan flera Råå-flickor och unga män från helt andra håll i landet. Lilly hade själv sällskap med en mycket rar pojke som var från Norrahammar. Flickorna bjöd in sina beundrare och dukade i tant Selmas trädgård. Lillys mor och grannfruarna var med och de ordnade knytkalas. Allting var ju på ransoneringskort... Töserna passade upp och det var trevligt på alla sätt. Förutom oron för fadern till sjöss var krigs-

åren en rolig tid. Alla Lillys farbröder var till sjöss under kriget. Ingen gick bort på havet.

När Lilly var barn gick alla i söndagsskola och hon började i Missionshuset tvärs över gatan när hon var 3-4 år. I ett antal år gick hon i två söndagsskolor, i Missionshuset kl. 11 och i Betel kl. 14. Sen blev det EFS Juniorförening, och sedan Ungdomsföreningen. Lilly kom att bli Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS) trogen hela livet. Det har varit en väldigt god gemenskap som gett mycket glädje genom åren. Nittioårsdagen firades ifjol med kaffekalas i Missionshuset. Det kom minst 70 gäster och jubilaren hade själv bakat de flesta kaksorterna. Det var dock inte självklart att Lilly skulle komma att höra till EFS. Farmor och Farfar hörde till Betel (Svenska Missionsförbundet), liksom farbror Jakob. Kusinerna Ruth och Ester hörde till Svenska Kyrkan och de var sångare i kören där. Grannen tant Selma var engagerad i metodisternas Emanuelskyrkan. Det fanns ett stort utbud av församlingar att välja mellan.

När aktiva Lilly blivit pensionär tog hon upp vävning – hon hade förstås inte haft tid förut. Hon har kuddar, stolsitsar och dukar som hon själv vävt, och syskonbarnen har fått plädar. Det fanns fem stycken vävstolar på Missionshuset.

Största skillnaden mellan förr och nu? *"Ja alltså nu känner man ju inte folk. Innan var man ju släkt med halva Råå."* Lilly är släkt med Brucefamiljerna, Sandbergsfamiljerna, Björkarna m.fl. Min farmors farfars morfar var Reinhold Jochumsen, så vi är också släkt långt tillbaka upptäckte vi. Det där med halva Råå stämmer nog fortfarande...

Elsa Lena Ryding

Intervju med Curt Persson (1922 – 2016)

”Det var inte så att man bara letade efter mänskors födelse-datum utan deras liv.”

Curt utanför barndomshemmet på Kustgatan 30. Foto museets arkiv.

Under det gångna året har Mona Green lett en uppskattad studiecirkel om det gamla Råå med deltagare från Råå Museiförening och Råå Biblioteks Vänner. Som kurslitteratur har vi framför allt använt Curt Perssons ”Om gamla Råå”. När vi läste den blev det klart för oss vilken betydelse Curt Perssons arbete haft för den kunskap vi har idag om det gamla Råå och dess innevånare. Hur kom det sig att han började intressera dig för detta och hur gick han tillväga? Vi fick möjlighet att besöka Curt i juni 2016.

”Ja, det har jag egentligen varit intresserad av sen barn. När jag var barn så satt alla i skymning. Dom gick igenom de här gatten till varann. Och dom kunde sitta och prata, och dom kunde både om det som de mindes. Men dom var noggranna.

Då satt vi och hade elefantöron, jag och min bror... På nåt vis så har det magasinerat sig i mig. Alla gamla historier och så.” Curt fick också hjälpa Anna Strandkvist, vaktmästare på museet, och avlösa henne till exempel när hon skulle gå på

Missionshuset. Anna Strandkvist hade även ledigt två veckor på sommaren, och Curt fick sommarjobb som ersättare. Han gick där och tittade på alla sakerna, och så kom de gamla gubbarna och skulle fixa till något. De berättade för pågen Curt om fartygen och annat.

Curt Persson har anor från släkterna Kruise, Göransson och Ingelsson. Han föddes 1922 på Kustgatan 30. Fadern var sjökapten, men gick bort när Curt bara var två år gammal. Familjen flyttade snart till Lybecksgatan 17, andra våningen. I Råå Södra Skola hade Curt bl.a. August Cronqvist som lärare. Magister Cronqvist hade frivillig tyska för dem som ville vara med. *”Och kunde vi då läxan nästa gång så tog han upp en 25-öring ur sin portmonnä. Så sa han: - Kalle! Spring upp till Cederblads och köp för 25 öre snus! Cederblad, det var en som hade frisersalong och tobaksaffär i källaren. Ja så stack Kalle upp, och så kom han tebaks med den där struten, och så vandrade den runt. Det roliga var att snusen det var danske kungens bröst-kors! Tack vare danske kungens bröst-kors så lärde vi oss tyska.”*

Curt var också var scout sedan 14 års ålder, landscout. *”Alla bonnapågar dom gick till sjöscouterna och alla sjökaptenspågar gick till landscoutern. Vi ville upp till skogen. Och bonnapågarna de ville ut och bli sjösjuka.”* Kommunisten Arvid Kjellberg, som också var en av grundarna till vårt museum, var med och startade pojkscoutverksamhet i Raus. År 1942 blev det en egen scoutkår. Arvid Kjellbergs hustru Edvarda Kjellberg startade Raus flickscoutkår redan 1934. Harry Perborn startade Råå sjöscoutkår 1939 och där fick inga flickor fick vara med på den tiden. Curt Persson fortsatte i vuxen ålder som scoutledare. Han kunde berätta om

hemliga och lite skrämmande nattliga initiationsriter för ”nyingarna”.

Han minns också ett läger i Åsjunga där alla i ungdomskretsen i Raus Församling var med. Curt och hans kamrater bodde uppe på ladans loft. Där använde de en stege för att klättra ut genom gavelfönstret för att kanske träffa flickorna en stund. Men då fick de se upp. *”När Tara Lundgren var i faggorna så opp med stegen!”* I samband med konfirmationen föreslog ”prästerskapet” att Curt skulle bli präst. Den banan passade honom inte, men mycket roligt hade han i församlingen. Ungdomarna hade en blockflöjtsorkester. Bröderna Myrenberg spelade fiol och cello, och de andra alltså blockflöjt. Det ordnades spelningar i stiftsgården i Höör. Konfirmationskostymen på, och så ställde de upp sig vid notställen och bugade när ”svartrockarna” kom in. Evert Taubes visor passade sig inte. ”En sjöman älskar havets våg” ansågs också ofin. Så småningom försökte sig pågarna på att spela dixieland. De var rätt nervösa när det skulle visas upp nere på stiftsgården. Biskop Rohde satt precis framför Curt som såg hans lackskor under notstället. Orkestern klämde i. Då såg Curt hur biskopen började trampa takten!

Som 16-åringar var Curt och en annan yngling bad-kallar i Ramlösa vid hälsobrunnen. Det var massören för HIF Erik Muchardt som var badmästare och han tog pågarna bra. På morgnarna fick de gå ner i källaren och hämta friskt vatten i karaffer som skulle stå i de olika båsen. Sen så kom patienterna, mest gamla människor. När de hade klätt av sig i en hytt togs de ut i ett badkar där man hade kört ner kolsyra som bubb-lade rejält – den tidens bubbelbad. *”Det satte igång hjärtverksamheten.”* Sedan upp på en bänk och så knådade massören dem.

Till slut fick patienterna vila en halvtimme i sin hytt. Curt minns speciellt en grishandlare från Kvistofta. När han gick upp till hotellet efter behandlingen gick han så spänstigt. Senare på dagen såg Curt honom komma gående i parken med en extremt mycket sämre hållning, *"då hade han varit uppe på Storan och druckit..."*

Curt kom in på "Mättan" - gossläroverket. Det gick bra för honom i realskolan och skolgången avslutades med studentexamen på Handelsgymnasiet. Sen kom militärtjänsten i Hässleholm 1942 och den varade i 36 månader p.g.a. kriget. Läget var kritiskt, så tidvis fick de värnpliktiga inga permissioner. *"Men ändå, alla vi som var där, vi tyckte bara det var skoj. Vi var ju så nära krig, men det var ingen som tog det på allvar."* En kompanichef satte sin ena pluton att sköta det löpande arbetet medan den andra plutonen fick åka med till Skälderviken och bada mitt under kriget. Nästa dag var det ombytta roller för plutonerna, men då åkte kompanichefen med dem till Råå! *"Det var en härlig man... Det måste många gånger va' sånt som strider mot regler. Om man gör nånting annat så kan det många gånger vara viktigare än regelboken."*

Under beredskapstjänstgöringen vid T4 i Hässleholm fick Curt uppleva något han aldrig glömmer. Natten mellan 28 och 29 augusti störtade en Lancaster ingående i Royal Air Force, en "veteranbombare" ute på sitt 166:e uppdrag. Planet ingick i en armada på 188 bombplan på väg mot Königsberg, varav 176 nådde målet i den grymma slutfasen av andra världskriget. Enligt ögonvittnen ska det ha jagats och beskjutits av troligen tyska jaktplan från Danmark. Curt var vaktchef för en grupp för "flygplansberedskap" och fick rycka ut till skogen utanför Vittsjö. Ett inferno med

ett eldhav utan like mötte gruppen inne i granskogen. Endast steg för steg kunde de närma sig nedslagsplatsen. De fick ta skydd när kulspruteammunition exploderade. Några livstecken från flygplanet märktes inte. De fick koncentrera sig på att begränsa eldens spridning i skogen. När morgonen grydde och branden var släckt blev de unga männen varse katastrofen i hela dess vidd. Flygplanet hade plöjt en gata genom skogen och granarna bräckts som tändstickor. Bomblasten hade briserat med en sådan sprängverkan att hela planet smulats sönder. Besättningsmännen hade också sprängts i bitar som hängde i granarna o låg utspridda på marken. Det var en ohygglig syn! Efter några timmar kom annan personal och samlade ihop likdelarna så gott det gick. Innan Curts grupp blev avlösta i röjningsarbetet fann de bland flygplansresterna en oförstörd tumme. Med blottade huvuden begravnade de den i Göinges skogsmark och tänkte på den okände flygaren och hans anhöriga.

Curt Persson flyttade från Råå och blev så småningom som ekonomichef på ett företag med huvudarbetsplats i Alingsås. Han kom att bo på Näs mellan Göteborg och Alingsås, där det fanns en välkänd slöjdskola. Han hade aldrig tänkt komma tillbaka till Råå. *"Man hälsa på Mor så länge hon levde, och så tog man sig en sväng här och jag tyckte Råå var inte mitt Råå. En hel del kullerstengator var uppbrutna. Och de gamle trädgårdarna med gamla rosor... de hade satt tujor och sånt där. Fönsterna, spröjsade fönster, det hade de knackat ut och satt i stora perspektivfönster. Ja, mycket sånt där..."* Omkring 1976 flyttade Curt till Skälderviken där han bodde i ett par år och bedrev ekonomisk rådgivning för företag. En dag var han hembjuden till gamle vännerna Sigge och Ally Johansson på Råå. Sigge visade

Curt har den första kulturgatstenen utanför biblioteket på Råå, ditlagd 1998 av Råå Biblioteks Vänner.

på ett litet hus som var till salu och som han tyckte skulle passa Curt. Denne blev genast förtjust, inte minst i utsikten. Från fönstret kunde han med kikaren se vattentornet i Nivåa.

Så hamnade Curt på Råå igen. Men vad skulle han syssla med? En kväll på vintern så tog han sig en runda ner till hamnen och gick förbi den f.d. minkmatsfabriken. *"Det var ju museet! Och så stod dörren öppen där. Jag var nyfiken så jag gick in där. Och herregud, jag kände ju igen allihop! Harry Perborn och Erik Björk och... Och sen fick jag å göra. Det var roligt."* Curt blev med i jobbargänget. Han och Sigge Johansson m fl. byggde modeller, t.ex. Råå 1800. Curt blev så engagerad att han inte hann gå hem och äta. Det blev snabba luncher på värdshuset. Det var ett

härligt gäng med Harry Perborn som den mest drivande och idérike, enligt hur Curt minns den tiden.

Det roligaste av allt var just modellbyggena, att själv vara med och bygga, mest i frigolit. När man höll på med Öresundsmodellen åkte Curt och ett par kamrater ut med båt och tittade hur Öresund såg ut. De talade med lotsarna om hur de hade upplevt det i Öresund som man inte ser. Och så hade de ett elektroniskt ekolod med skrivare.

"Men så uppstår alltid sånt där, i ideella föreningar, groll." Curt gick över till Helsingborgs Släktforskar- och Bygdeförening. Här fanns det ett intresse för levnadsöden. Curt kom att samarbeta med tre kvinnor, Karin Odelmark som var född

och uppvuxen i bondgården närmast Raus Kyrka, Inger Appelkvist som hade släkt på Råå långt tillbaka och Greta Gustavsson som ”bara” var intresserad. En sommar åkte kvartetten i Gretas bil upp till kyrkogården och fotograferade och dokumenterade gravarna. På vintern sedan satt de hemma hos Curt och gick igenom människa för människa och kartlade så mycket de kunde om deras liv. Det ledde till 25-30 kyrkogårdsvandringar för allmänheten, framför allt på Raus Kyrkogård, men även på Råå Kyrkogård. Ibland fick han vara försiktig med sina historier, för att inte förga någon släkting, t.ex. när någon hade skjutit sig. Curt höll också föredrag i olika föreningar.

Curt åkte *”som en skyttel ner till Landsarkivet i Lund och Lantmäteriet i Malmö, upp till Göteborgs Sjöfartsmuseum”*. Sjöfartsmuseet i Stockholm och Rigsarkivet i Köpenhamn fick också besök, och Curt mötte många hjälpsamma människor. Han ledde studiecirklar tre år i följd med totalt 98 deltagare. Sedan ville några ha en fortsättning. Då ägnade man sig åt de gamla husens historia. Deltagarna kom med köpebrev och andra dokument. Sen började de med byavandringarna. Det uppskattades väldigt, men kyrkogårdsvandringen var det mest intressanta tycker Curt, som gärna skulle fortsätta. *”Det blir som ett gift i kroppen.”*

Curt ville att fler skulle få kunskap om det gamla Råå. Han tog kontakt med den redaktör som hade hand om Utkiken i Helsingborgs Dagblad. Han fick publicera sina artiklar om Råå-historia under 15 års tid, från 1987 till 2001. Varje inslag är fristående men det finns återkommande teman, som fler teman, gravvårdarna och ”En antavla berättar”. Curt hade kontakt med släktforskaren Viola Andersson, som

lärde honom mycket. Han lade ner enormt mycket tid på arbetet inför tidningsartiklarna. Idag är vi mycket glada över detta, då ingen längre kan berätta om mycket av det som dokumenterats av Curt Persson. Hans gärning är en inspiration för alla som är intresserade av livet på Råå under gången tid.

Boken ”Om gamla Råå” som innehåller kopior av alla Curts artiklar i Helsingborgs Dagblad, finns att köpa på biblioteksfilialen på Kaptensgatan.

Curt Persson belönades 1998 med Råå Biblioteks Vänners Kulturgatsten. Motiveringen var: *”Ingen har grävt så djupt i Råås historia som Curt P. Han har också förmedlat sina kunskaper till den intresserade allmänheten genom 100-tals tidningsartiklar.”* Curt Persson avled, vid 94 års ålder, cirka tre månader efter vårt samtal. Vi är glada för att han trots sin sviktande fysiska hälsa orkade berätta så mycket för oss.

**Elsa Lena Ryding
Mona Green**

Källor:

Intervju med Curt Persson 8 juni 2016

Helsingborgs Dagblad 28 september 1994

Råå museiförenings styrelse

Hans-Ingvar Green, ordförande

Ulf Swanstein, vice ordförande

Gunilla Kittel, kassör

Lars Wallin, sekreterare

Ingrid Högberg

Hans-Olof Ohlsson

Elsa Lena Ryding

Lisbeth Råvik

Inga-Lena Stelzer

Britt Siversson Holmén

Lars-Erik Mattsson

Curt - du gav oss våra rötter

Curt Perssons Råårötter gick på djupet, långt ner genom seklerna till flera av de tidigaste ”NyRåå-ingarna”, de som fick kungens, Karl XI, tillstånd att bosätta sig på den tidigare danska Kronomarken. Curt fascinerades av Rååbornas historia och tack vare honom blev många medvetna om sina rötter.

Curt var en nyfiken man och nöjde sig knappast med enskilda ”klaners” historia. Råås historia, i stort och smått, fängade hans intresse. Lurendrejare, Dansk invasion, ond bråd död och Ryssbrand är några exempel. Han ville ständigt ta ännu ett steg framåt, hans arkivforskning var ambitiös och omsorgsfull, och hans förmåga att dela med sig, både som berättare och skribent är vi många som är tacksamma för.

Du som just läst artikeln ovan har säkert förstått att Curts arbetsinsats för vårt museum varit av stor betydelse. Han hade ofta en bestämd uppfattning, inte alltid den gängse, om tingens ordning, men hans kunskaper, hans iderikedom och engagemang vägde tungt.

De stora modellbyggena, tillsammans med Sigvard Johansson och andra i de tidigare jobbgängerna, möts fortfarande av stort intresse från våra besökare. Tack också för dem.

Stina Norling

Inför Curts 90-årsdag i februari 2012. Foto Stefan Ed, HD/NST.

Höstens aktiviteter

Vi fortsätter med våra mycket populära aktiviteter. På söndagarna är museet öppet klockan 14-17. Ta vara på möjligheten att hinna umgås, samtala om dagens tema och njuta av en kopp gott kaffe och en kaka i samband med besöket.

Söndagen den 2 oktober: Tonfiske och vikingaskepp

Klockan 15.00 visas "Havhingstens rejse", en film om ett vikingaskepps resa över Nordsjön, samt en film om tonfiske i Öresund på 1940-talet.

Söndagen den 9 oktober: Så minns jag Valhallagatan

Hasse Abrahamsson berättar till bilder om hur det var att växa upp i Valhallagatan på 50-60-talen. Du kan välja kl. 14.00 eller kl. 16.00. En modell av gatorna i området gjord av Rolf Sjölander visas.

Söndagen den 16 oktober: DecaUVillen – "Lilla spöket"

Klockan 15.00 berättar Mona Green om DecaUVillen – "Lilla spöket", den smalspåriga järnvägslinjen HRRJ.

Onsdagen den 26 oktober: Höstmöte

Klockan 19.00 är det museiföreningens höstmöte i Raus församlingsgård, Kielergatan 25, Råå.

Onsdagen den 2 november: Museikul

Klockan 11.00 – 15.00 är det museikul. Det kostar ingenting för dig som är skolelev i Helsingborgs kommun och kommer i vuxens sällskap. Du kan vara museidetektiv, delta i den spännande agentjakten, leta upp gömda pirater, leta efter skattkistan och ännu mer!

Söndag 20 november: Öppet hus med julmarknad

Onsdag 23 november: Öppet hus med julförsäljning

Söndag 27 november: Öppet hus med julförsäljning

Onsdag 30 november: Öppet hus med julförsäljning

Söndag 4 december: Öppet hus med julförsäljning

Onsdag 7 december: Öppet hus med julförsäljning

Söndag 11 december: Öppet hus med julförsäljning

Se Info-sidan här intill!

INFO-SIDAN

Öppettider hösten 2016

2 oktober – 18 december söndagar kl. 14.00-17.00

Julmarknad blir det **söndagen den 20 november** i samband med julsmytningen på Råå. Museet bjuder in till Öppet hus. Kom och fynda julsaker och julklappar på vår julmarknad, prova lyckan i våra lotterier och drick en god kopp kaffe med tillbehör eller varm glögg. Delta i omröstningen om det bäst dukade bordet. Museet är öppet kl. 12.00 - 18.00. Fritt inträde.

Extra öppethållande för försäljning i härlig julmiljö onsdagarna 23 november, 30 november och 7 december kl. 15.00-19.00 samt söndagarna 27 november, 4 december och 11 december kl. 14.00-17.00. Fritt inträde.

Annandag jul är museets traditionella hemvårdardag. Gamla och nya Råå-bor samlas och ser den klassiska Råå-filmen. Vi bjuder på glögg. Museet är öppet kl. 14.00-17.00. Filmen visas kl. 15.00. Kom gärna i god tid.

Medlemsavgiften för 2017 är 150:-/år.

Entréavgift är för vuxna 50:-, studerande med CSN-kort 40:-. Fri entré för barn och ungdomar upp till 18 år. Skolklasser från Helsingborgs kommun har specialavtal. Betala gärna med kort.

Guidade grupper – hela året efter tidsbeställning. Guidning beställs på museet per telefon 042-26 11 31 eller e-post info@raamuseum.se

Skolklasser – hela året efter tidsbeställning. Guidning beställs hos Mona Green 042-20 43 44 eller m.g@green-hydro.se eller info@raamuseum.se

Råå museum för fiske och sjöfart
Museiplanen 1
252 70 Råå
Telefon: 042 26 11 31
E-post: info@raamuseum.se
Hemsida: www.raamuseum.se
Bankgiro 5601-4681

För information om förändringar – kolla hemsidan!

MUSEITIDNINGEN

Redaktion:

Elsa Lena Ryding, Inga-Lena Stelzer, Britt Siversson Holmén, Åsa Rausing-Roos, Stina Norling

Redigering: Cal Åström

Ansvarig utgivare: Hans-Ingvar Green

Dags för Höstmöte!

Råå museiförenings höstmöte närmar sig. Vi möts som traditionen bjuder i Raus församlingsgård, Kielergatan 25, Råå

Onsdagen den 26 oktober kl 19.00.

Entré och god förtäring i trevligt sällskap 40:-.

Nytta och nöje i arkiven

Efter information kåserar **Rolf Johansson** från Landsarkivet i Lund.

Hur söker man information om till exempel släkten/gamla hus/båtar/redare?

Rolf Johansson, arkivjonglör...